

ВІДГУК
опонента кандидата юридичних наук, професора
Кісілюка Едуарда Миколайовича на дисертацію
Корінця Івана Тарасовича «Кримінально-правова охорона
свободи віросповідання в Україні», подану на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Тема наукової роботи є надзвичайно актуальною з кількох причин. По-перше, в Україні триває процес реформування кримінального законодавства, що передбачає адаптацію до міжнародних стандартів у цій сфері та підвищення ефективності судової системи. Це потребує більш глибокого вивчення та оптимізації кримінально-правової охорони суспільних відносин у різних сферах, у тому числі й у сфері свободи віросповідання. По-друге, внаслідок значного ідеологічного розкріпачення населення, а також у зв'язку з тривалим перебігом украї непослідовних і, на жаль, малоефективних економічних реформ, населення України все більшою мірою намагається знайти заспокоєння і розраду у лонах релігії. Відповідно вивчення зазначеної теми сприяє підвищенню рівня правової культури та довіри громадян до судової системи, оскільки правильне застосування кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за посягання на свободу віросповідання, знижує ризик постановлення несправедливих вироків. По-третє, правильне застосування кримінально-правових норм, що посягають на свободу віросповідання, встановлення їх взаємозв'язку між собою та зі складами інших кримінальних правопорушень, сприятиме розробленню єдиних підходів до кваліфікації таких посягань правозастосовними органами. По-четверте, глобалізація суспільства, конвергенція соціальних та правових систем країн Європи створюють підстави для появи нових викликів у сфері забезпечення свободи віросповідання, які потенційно несуть велику небезпеку оскільки релігійні мотиви лежать у основі багатьох масштабних конфліктів та заворушень. Відповідно належна кримінально-правова регламентація кримінальної

відповідальності за кримінальні правопорушення, що посягають на свободу віросповідання, є запорукою успішного здійснення держаної політики у сфері регулювання релігійних відносин та забезпечення прав людини в цілому.

Актуальність теми, якій присвячено дисертацію, також зумовлена належністю низки кримінально-правових проблем, які постають у контексті кримінально-правової охорони свободи віросповідання в Україні, до числа дискусійних, необхідністю виявлення проблемних питань формування правозастосовної практики і подальшого розроблення рекомендацій щодо її вдосконалення, потребою з'ясування того, наскільки відповідна кримінально-правова охорона узгоджується з досвідом зарубіжного законодавця, чи сконструйовані відповідні норми без порушень вимог законодавчої техніки тощо.

Отже, комплексне монографічне дослідження кримінально-правової охорони свободи віросповідання в Україні та визначення особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень у цій сфері потрібно визнати своєчасним і важливим кроком до зміцнення правової системи та забезпечення ефективної боротьби зі злочинністю.

Обґрунтованість переважної більшості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної полеміки, використанням різноманітних методів пізнання, вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційного дослідження, продуманою логікою викладення матеріалу, яка дала змогу автору виконати поставлені перед собою завдання.

При написанні роботи здобувач опрацював достатній (всього 230 джерел) масив юридичної (причому не лише кримінально-правової) літератури. У своїх міркуваннях дисертант спирався на надбання науки кримінального права, приписи нормативно-правових актів, звітні та аналітичні матеріали органів державної влади, офіційні статистичні дані, матеріали судової практики, положення зарубіжного законодавства тощо.

Солідною виглядає емпірична база дослідження. Зокрема, доречними і

корисними є численні посилання на матеріали судової практики із Єдиного державного реєстру судових рішень, за допомогою яких ілюструються теоретичні положення та яким дається критична оцінка. Потрібно також звернути увагу на використані в роботі матеріали правових позицій Верховного Суду, а також рішення Конституційного Суду України та постанови Пленуму Верховного Суду України.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу відповідно до встановлених вимог визначені коректно, співвідносячись між собою як загальне і часткове.

Потрібно констатувати, що дисертант уміє логічно викладати та аналізувати теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки, застосовувати різноманітні методи наукового пізнання. Характерною особливістю розгляданої дисертації є її полемічність. Наводячи й аналізуючи погляди науковців з тих чи інших проблемних питань, автор вступає в дискусію, висловлює й аргументує свою позицію, обґрунтовує її, посилаючись на положення законодавства і кримінально-правової доктрини, та з повагою ставлячись до підходів, правильність яких ставиться під сумнів.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, вбачається у комплексному розробленні теоретичних засад кримінально-правової охорони свободи віросповідання в Україні, та їх урахування при кваліфікації кримінальних правопорушень у цій сфері, й висуненні на цій підставі пропозицій щодо виваженої оптимізації окремих норм Кримінального кодексу України та практики їх застосування. Досягнення такого результату стало можливим завдяки тому, що в рецензованій праці вдалось застосувати широке коло методів правового дослідження (діалектичного, історико-правового, порівняльно-правового, логіко-семантичного, догматичного, узагальнення, соціологічного, системного, структурно-функціонального).

Положення, які висуваються на захист, дисертант вдало структурує відповідно до усталених вимог. Вони здебільшого є новими або містять значну частку новизни.

Аргументованими, а отже, такими, що заслуговують на підтримку, вважаю міркування дисертанта про:

необхідність (подальшого) теоретичного дослідження особливостей кримінально-правової охорони свободи віросповідання в сучасних умовах розвитку кримінально-правової теорії і правозастосовної діяльності в Україні;

систематизацію кримінальних правопорушень, що посягають на свободу віросповідання, залежно від того, чи є свобода віросповідань основним, чи додатковим об'єктом;

класифікацію кримінальних правопорушень, що посягають на свободу віросповідання, за ознаками об'єктивної сторони їх складів;

вирішення питання про співвідношення понять «свобода релігії», «свобода совісті» та «свобода віросповідання»;

віднесення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442-1 «Злочини проти людяності» до кримінальних правопорушень, що посягають на свободу віросповідання;

віднесення об'єкта посягання, предмета складу кримінального правопорушення, характеру вчиненого діяння, яке утворює об'єктивну сторону складу того чи іншого кримінального правопорушення, ознак суб'єктивної сторони (мети, мотиву) до факторів від яких залежить кваліфікація кримінальних правопорушень, що посягають на свободу віросповідання;

надмірну диференціацію кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання з огляду на об'єкт посягання, спеціальний предмет складу кримінального правопорушення чи факультативні ознаки суб'єктивної сторони.

У дисертації наводиться й чимало інших цікавих положень, ідей, висновків.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні положення дисертації висвітлено в 5 публікаціях, з-поміж яких: 3 – це статті у наукових фахових виданнях, визначених МОН України як фахові з юридичних наук; 2 – тези доповідей, які оприлюднено на науково-практичних, науково-теоретичних конференціях. У публікаціях достатньою мірою відображені всі розділи дисертаційної роботи. Публікації здобувача свідчать про його послідовну роботу над розв’язанням поставленого наукового завдання.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, загалом характеризуються аргументованістю і послідовністю.

Академічна доброчесність. Аналіз дисертаційної роботи та наведених у ній результатів наукових досліджень показав відсутність ознак порушення правил академічної доброчесності, зокрема автор добросовісно оприлюднює та використовує в роботі ідеї інших науковців. Усі опубліковані тексти, відтворені наукові ідеї, положення законодавства мають відповідні посилання.

Водночас ознайомлення з кваліфікаційною науковою роботою Івана Корінця дає змогу, висловивши **окремі побажання і критичні судження**, вступити зі здобувачем у дискусію.

1. Визначаючи у вступі актуальність теми наукового дослідження, автор дисертації, сумлінно слідуючи визнаним методичним рекомендаціям щодо виконання такого роду робіт, намагається стисло, але й водночас широко сформулювати та довести важливість обраної теми. Проте його аргументи були б більш переконливими за умови відображення в цій частині рукопису дисертації даних офіційної статистики, які з високою вірогідністю вказують на проблемні питання в кримінально-правовій протидії кримінальним правопорушенням у сфері свободи віросповідання (с. 18 – 24).

Крім того, потрібно звернути увагу, що проведення анкетування практичних працівників правозастосовних органів щодо питань кримінально-правової охорони свободи віросповідання в Україні могло б стати суттєвим доповненням емпіричної

бази дослідження, яке б підсилює обґрунтованість отриманих наукових результатів.

2. Схвально оцінюючи намагання дисертанта у підрозділі 1.3 (с. 50 – 66) дисертації розкрити питання кримінально-правової охорони свободи віросповідання у законодавстві окремих зарубіжних країн (проаналізовано законодавство 22 держав), здобувачу варто звернути увагу на те, що ним не надано конкретних пропозицій позитивного досвіду, який можна запозичити як у чинний Кримінальний кодекс України, так і у проєкт Кримінального кодексу України, розроблення якого перебуває на фінальній стадії, з метою удосконалення окремих положень кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання в Україні. Відтак, пропозиції про суть таких нововведень бажано було б уточнити під час захисту дисертації, зазначивши, у чому полягає їх значущість у межах розвитку кримінального законодавства України.

3. Дискусійною є аргументація вживання автором у тексті дисертації словосполучення «правопорушення, пов'язані з охороною свободи віросповідання» (с. 70 – 71). Загалом, у законодавстві України поняття правопорушення не закріплено, серед науковців також немає єдиного підходу до визначення поняття правопорушення. Проте, Скакун О. Ф. у підручнику «Теорія держави і права» дає узагальнення визначення правопорушення як суспільно небезпечного або шкідливого неправомірного (протиправного) винного діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке спричиняє юридичну відповідальність. Відтак, правопорушення – це суспільно небезпечне і протиправне діяння, яке аж ніяк не може бути пов'язане з охороною будь-яких суспільних відносин, а навпаки посягає на них.

Окрім цього автор зазначає, що «у дослідженні вирішено не користуватися як родовим поняттям «кримінальні правопорушення, які посягають на свободу віросповідання, оскільки у системі Особливої частини КК України відсутній такий родовий об'єкт кримінально-правової охорони, він лише у декількох з

кримінальних правопорушень виступає як складова так званого видового об'єкта». Тут потрібно зазначити, що оперування поняттям «кримінальні правопорушення, які посягають на свободу віросповідання» ніяк не пов'язано з виокремленням таких відносин як родового об'єкта кримінальних правопорушень, а визначається саме посяганням таких кримінальних правопорушень на свободу віросповідання як різновид суспільних відносин.

4. У тексті дисертації здобувач аналізуючи особливості кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання в Україні, особливо досліджуючи об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень у цій сфері, поряд з терміном «об'єкт кримінального правопорушення» вживає терміни «об'єкт кримінально-правової охорони» (с. 64, 70, 71, 74, 75, 82, 83, 199, 201) та «об'єкт складу кримінального правопорушення» (с. 139 – 140). Цікаво, чи бачить Іван Тарасович відмінність між цими поняттями і як він їх розуміє?

5. У контексті досліджуваного питання дисертант слушно звертає увагу на проєкт Кримінального кодексу України, розроблення якого перебуває на фінальній стадії. У розділі 3 дисертації при розкритті особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень, що посягають на свободу віросповідання (с. 135 – 139, 151, 177), він аналізує окремі його положення, подекуди навіть ті, які виходять за межі задекларованого дослідження, деякі з них критикує. Водночас зроблений загальний висновок (с. 195) з цього питання має здебільшого описовий характер. Цей висновок є дещо розмитим, бракує загальної авторської оцінки відбитого у проєкті Кримінального кодексу України підходу з питання регламентації кримінальних правопорушень, що посягають на свободу віросповідання. Варто було зробити фахову оцінку розроблених змін з позиції доцільності їх практичного втілення у новому законі про кримінальну відповідальність. Крім того, аналогічного аналізу проєкту Кримінального кодексу України щодо особливостей покарання за кримінальні правопорушення, що посягають на свободу віросповідання не проведено.

Зроблені зауваження і побажання здебільшого стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної дисертантом проблематики.

Висновок. На підставі викладеного вважаю, що дисертація «Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні» є кваліфікаційною науковою працею, яка містить положення, що мають істотне значення для кримінального права, а саме в частині визначення особливостей застосування норм про відповідальність за порушення свободи віросповідання в Україні й формулюванні на цій основі теоретичних положень та практичних рекомендацій.

Дисертація узгоджується зі спеціальністю 081 Право і відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Автор дисертації – Корінець Іван Тарасович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Опонент:
професор кафедри права Закладу вищої освіти
«Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Юрія Бугая»,
кандидат юридичних наук, професор

Едуард КІСІЛЮК